

Tézisek

A doktori értekezés előzményei:

Egyetemes filmtörténet és brit filmtörténet oktatása, illetve filmtörténeti oktatóanyag megírása során szembesültem a filmtörténet-oktatás és a filmtörténetírás kihívásaival. Mindez arra készítetett, hogy jobban utánanézzek a filmtörténetírás – legyen az egyetemes filmtörténet vagy nemzeti filmmel foglalkozó filmtörténeti áttekintés – gyakorlatának és fejlődésének. A brit filmtörténetírással kapcsolatban így került a figyelmem középpontjába a hetvenes évek, mely fontos átalakulást hozott ezen a területen.

A hetvenes évek a filmgyártás válságából kifolyólag is kulcsperiódusnak számít Nagy-Britanniában, noha a dolgozat elkészültéig mindössze négy, a szigetországban megjelent kötet foglalkozott ezzel az átmeneti, de éppen átmeneti jellegénél fogva fontos időszakkal. A korszak beható tanulmányozása egyre inkább előtérbe hozta a nemzeti identitás, illetve a nemzeti film problematikáját, mely ekkoriban a filmtörténeti kutatásoknak és ennek következtében a dolgozatnak is fő kérdésévé vált, megkerülhetlenné téve bizonyos ezzel kapcsolatos alapfogalmak, mint például az identitás, a nemzet vagy a nemzeti film és az azt meghatározó nemzeti karakter meghatározását.

A hetvenes évek brit nemzeti mozijával kapcsolatban többen is felvetették, hogy a nemzeti film valójában inkább a televízióban valósult meg ez idő tájt, ami arra készítetett, hogy alaposabban is megvizsgáljam az ekkoriban tömegmédiummá váló brit televíziót. A nemzeti identitás és a nemzetkép szempontjából elengedhetetlennek bizonyult a televízió, különösen a kortárs drámasorozatok alapos vizsgálata. Ez a fajta vizsgálódás filmtörténeti kontextusban válik igazán szemléletessé, és így válik érthetővé bizonyos népszerű, ám igencsak polarizáló koncepciók használata a brit filmmel kapcsolatban. Mindezek megértéséhez viszont elengedhetetlennek tűnt a háttérben zajló és a filmgyártást is alapjaiban meghatározó gazdasági, politikai és társadalmi folyamatok feltárása.

A dolgozat célja, hogy felhívja a figyelmet a hetvenes évek során a brit filmtörténetírásban, filmgyártásban és társadalomban végbemenő, a nemzeti identitást középpontba helyező és az arról való gondolkodást alapjaiban meghatározó változásokra. A brit, de különösen a magyar szakirodalmi hiányosságok pótlására a dolgozat komplex módon, a filmtörténetírás átalakulásából kiindulva vizsgálja a nemzeti identitás és a nemzeti film problematikáját,

áttekintve az olyan alapfogalmak, mint az identitás, nemzet, nemzeti film és az azt meghatározó nemzeti karakter elterjed meghatározásait, felhívva a figyelmet hiányosságaikra, illetve problematikus voltokra, különösen a hetvenes évek brit társadalmában zajló folyamatoknak tükrében.

A brit társadalomban, gazdaságban és a filmiparban ekkoriban megtapasztalt válsághelyzet és a válság szülte átrendeződés nyomán formálódó nemzetkép projekciójának elsőszerű médiuma ekkoriban a televízió lett, melynek éppen emiatt megkerülhetetlen a vizsgálata. A dolgozat egyedülállónak számít abban a tekintetben, hogy egymás mellett, egymással párhuzamban és nem oppozíciókra építve vizsgálja a nemzeti identitás hetvenes évekbeli meghatározó közvetítőjét, a televízióban vetített kortárs drámasorozatokat, különösen a *Play for Today* bizonyos darabjait és az általuk képviselt társadalomtudatos filmkészítést, valamint a nagyvárosban a nyolcvanas években megjelenő és az előbbi tendenciát leváltó kosztümös darabokat. A dolgozat a kosztümös irodalmi adaptációk második nagy hulláma kapcsán vizsgálja a „heritage film” sok vita és ellentmondás övezte fogalmát, kitérve a témában új kutatási területnek számító middlebrow, azaz a közép-kultúra kérdésére és a tévédrámák, illetve a heritage filmek középosztályal szembeni elkötelezettségére.

A közös pont a filmtörténetírásban, a filmgyártásban és a televízióban a nemzeti identitás középpontba kerülése és ennek következtében a nemzeti film egyre inkább problematikusává válása a hetvenes évek politikai helyzetének, majd az azt követő thatcherizmusnak a tükrében.

Tézisek:

- I. A dolgozat első tézise, hogy ez az átmenetinek vélt és éppen ezért a brit és a magyar szakirodalomban is elenyésző figyelemmel kísért hetvenes évek időszaka valójában lényeges, de teljesen csak a nyolcvanas évekre beérő változások táptalaja volt a filmtörténetírás, a társadalom és a filmgyártás területén is.
- II. A Ministry Of Information Films Divison-dokumentumok titkosításának a feloldása elindította Nagy-Britanniában a filmtörténeti kutatások új hullámát. Először az empirikus kutatások kaptak új erőre, és vezettek a régi filmtörténetíró iskola által képviselt nézetek revíziójához. Az évtized során aztán elindult egy új irányzat, mely közelítette egymáshoz a filmtörténetírást és a filmelméletet, és elvezet a filmtörténetírás elméleti alapokon történő revíziójához. Ez utóbbinak

köszönhetően közeledett egymáshoz a filmtörténetírás és a filmelmélet, és került be Nagy-Britanniában a filmtörténet az akadémikus diszciplínák közé. A revízió jegyében zajló és főként a második világháború alatti filmeket és filmes dokumentumokat vizsgáló kutatások a filmekből kiolvasható nemzeti identitás és ennek nyomán a nemzeti film kérdését hozták a figyelem középpontjába.

- III. Az identitás, a nemzet és a nemzeti identitás gyakorta használt, de ritkán definiált fogalmak. Meghatározásaik vagy az arra tett kísérletek megannyi bizonytalanságot és ellentmondást hordoznak, különösen a hetvenes évek Nagy-Britanniájában végbemenő politikai és gazdasági folyamatok tükrében. A szigetországban ekkoriban zajló események sokkalta inkább a nemzeti keretek bizonytalanságára és a nemzeten belüli heterogenitásra hívták fel a figyelmet. A homogén nemzetállam képét ekkoriban végérvényesen felváltotta egy heterogén társadalom képe, és ez a heterogenitás nemcsak a nemzeti filmekben jelentkezik mindinkább, de a nemzeti filmeket tárgyaló filmtörténeti írásoknak is tükrözniük kell azt.
- IV. A hetvenes években vált a mozi leváltó tömegmédiummá a televízió. Ebben szerepe volt a filmgyártást sújtó, fennállása óta legnagyobb válságnak is. A mozi nemzeti identitást projektáló és formáló szerepét éppen ezért ekkoriban a brit televízió vette át. A nemzet sokszínűsége elsőként a televízióban főműsoridőben vetített kortárs drámasorozatokban mutatkozott meg.
- V. A televízió társadalomtudatos filmkészítés mellett elköteleződött kortárs drámasorozatai által megjelenített „social imagery” helyébe a nyolcvanas években az ettől látszólag gyökeresen eltérő, a nemzeti ikonográfiát kirakatba állító „national imagery” lépett a korszakhoz jól köthető kosztümös irodalmi adaptációk új ciklusának, az úgynevezett „heritage filmnek” a formájában. Az egymást követő két tendencia a brit filmet mindig is jellemző polarizáló koncepciókat látszott erősíteni, ehelyett azonban termékenyebbnek mutatkozik a két irányzat együttes vizsgálata, mert a nemzeti identitásról csak a kettőből együtt kaphatunk átfogó képet.
- VI. Minden látszólagos különbözőségük ellenére a hetvenes évek népszerű drámasorozata, a *Play for Today* és a heritage filmek több ponton is kapcsolódást mutatnak, ilyen például a middlebrow-hoz, azaz a közép-kultúrához és a

középosztályhoz való kötődésük, mely mindkét ciklus vizsgálata esetében ritkán tárgyalt új területnek számít.

- VII. A hetvenes évek televíziója nemcsak az általa közvetített és formált nemzetkép szempontjából fontos, de a kortárs drámasorozatok ekkoriban kezdtek egyre inkább eltávolodni a színháztól és közelíteni a tévéfilmek felé, de ami még ennél is lényegesebb, hogy a korábban kizárólag íróközpontú darabok tévére alkalmazásakor megjelent egy markáns rendezőgeneráció, akiknek szerzői kézjegyük felfedezhető a köztévében főműsoridőben sugárzott darabok némelyikén. A hetvenes években jelent meg tehát a brit televízióban először a szerzőiség, ami azonban mind a mai napig jóformán feltáratlan területnek számít.

A dolgozat több tudományterületet érintő szakirodalmi áttekintéssel indul, a végén pedig a két *Play for Today*-darab és három heritage film részletes elemzésével próbál rávilágítani a két irányzaton belül is meglévő ellentmondásokra és a két, látszólag gyökeresen eltérő tendencia közötti hasonlóságokra, annál is inkább, mert a nemzeti identitás és annak meghatározói csak a két irányzatból együttesen olvashatók ki.